

УДК 330.341

ТКАЧУК Людмила Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту
Вінницький національний технічний університет, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9770-7851

e-mail: ludatkachuk2017@gmail.com

КОВАЛЬ Наталія Олегівна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту
Вінницький національний технічний університет, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7293-3331

e-mail: nokoval@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАШИНОБУДУВАННЯ В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та прикладних аспектів управління підприємствами в конкурентному середовищі. На основі існуючих підходів до процесу управління конкурентоспроможністю промислових підприємств розглянуто сучасні підходи до ефективності такого управління, обґрунтовано його значущість у сучасних умовах. Досліджено конкурентоспроможність як фундаментальну категорію ринкової економіки, яка безпосередньо впливає на ефективність діяльності учасників конкурентного середовища та забезпечує стабільність розвитку ринкового механізму в цілому.

Проаналізовано динаміку та структуру випуску продукції машинобудування в Україні протягом 2015–2022 рр., доведено її стратегічно важливу роль в економіці країни не зважаючи на незначну частку продукції машинобудування в загальному обсязі промислового виробництва та посилення експорту сировинних галузей. Досліджено особливості функціонування ринку машинобудування в умовах військової агресії, визначено основні проблеми та перспективи його розвитку. Систематизовано основні фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що спричиняють негативну динаміку обсягів виробництва та продажів продукції машинобудування України.

Визначено заходи щодо подальшого ефективного та конкурентоспроможного розвитку даного ринку на довгострокову перспективу, які передбачають розробку ефективних державних програм та стратегій розвитку галузі, стимулювання інноваційного розвитку підприємств та впровадження новітніх технологій для забезпечення можливості виготовлення якісної високотехнологічної та наукомісткої продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, конкурентна перевага, конкурентне середовище, машинобудування, промисловість

JEL classification: A10; C10; R53

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.3.28.33>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна економіка функціонує у стані безперервного розвитку та стає все більш складною системою. Конкурентоспроможність є

фундаментальною категорією ринкової економіки, яка безпосередньо впливає на ефективність діяльності учасників конкурентного середовища та забезпечує стабільність розвитку ринкового механізму в цілому. В умовах ринкової економіки ефективність функціонування підприємства вимірюється в отриманих фінансових

результатах, що супроводжується витратами ресурсів компанії з одного боку, і отриманням доходу з іншого. Проблема забезпечення прибуткової діяльності вітчизняних підприємств ускладнюється веденням військових дій на території України, встановленням перешкод для доступу на світові ринки, посиленням конкурентної боротьби за збільшення частки внутрішнього і зовнішніх ринків, зростанням ризикованості прийняття управлінських рішень. Тому оцінка проблем та перспектив управління підприємствами в конкурентному середовищі є актуальною.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В сучасній науковій літературі дослідження механізмів управління підприємствами в конкурентному середовищі в частині оцінки результативності діяльності промислових підприємств з урахуванням їхніх потенціалів та висвітлення деяких аспектів стосовно підвищення їх результативності розглядають вітчизняні вчені І. Єпіфанова, В. Джеджула [1], Н. Буреннікова [2]. Теоретичні аспекти економічної сутності конкурентоспроможності підприємств та шляхи її підвищення досліджують вітчизняні науковці І. Журба [3], Н. Демчук, А. Донських [4], І. Кадирус [5] та ін. Результати аналізу ринку машинобудування в Україні та перспектив його розвитку наведено в статтях Л. Соколової, О. Стойки [6], Т. Сак [7].

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Не зважаючи на значну кількість теоретичних та прикладних наукових праць з питань ефективного функціонування підприємств у конкурентному середовищі, подальших наукових досліджень та практичних рекомендацій потребують прикладні аспекти пошуку шляхів підвищення ефективності управління підприємствами в конкурентному середовищі в кризових умовах господарювання, зумовлених військовою агресією. Одним із сегментів вітчизняного ринку, що найбільш постраждав, є ринок продукції машинобудування, який потребує

дослідження шляхів утримання конкурентних позицій в мінливому ринковому середовищі.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні проблем та перспектив підвищення ефективності управління підприємствами машинобудування в конкурентному середовищі в умовах війни та розробка заходів для посилення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Різноманіття Управління конкурентоспроможністю є важливим напрямком діяльності підприємств, оскільки для побудови стратегії конкурентної боротьби на ринку необхідно виявити свої конкурентні переваги і слабкі сторони з метою підвищення ефективності функціонування підприємств в конкурентному середовищі.

Однією з найбільш розвинутих та стратегічно важливих галузей промисловості України є машинобудівна галузь, оскільки від конкурентоспроможності машинобудівних підприємств багато в чому залежить місце країни у міжнародному розподілі праці та глобальному конкурентному середовищі.

Динаміку випуску продукції машинобудування в Україні протягом 2015–2022 рр. наведено на рис. 1.

Як видно з наведених даних, обсяг ринку машинобудівної продукції в Україні в довоєнний період (протягом 2015-2021 р.р.) мав стійку тенденцію до зростання (більш, ніж втричі з 1049,2 млн.грн. в 2015 р. до 3835,2 млн.грн. в 2021 р.). Питома вага галузі машинобудування в промисловому виробництві країни також стабільно збільшувалась (з 2,2% в 2015 р. до 3,8% в 2021 р. [8]).

Машинобудівний комплекс України характеризується багатогалузевою структурою та великою кількістю спеціалізованих підприємств. Його структура протягом 2015-2021 р.р. узагальнена на рис.2.

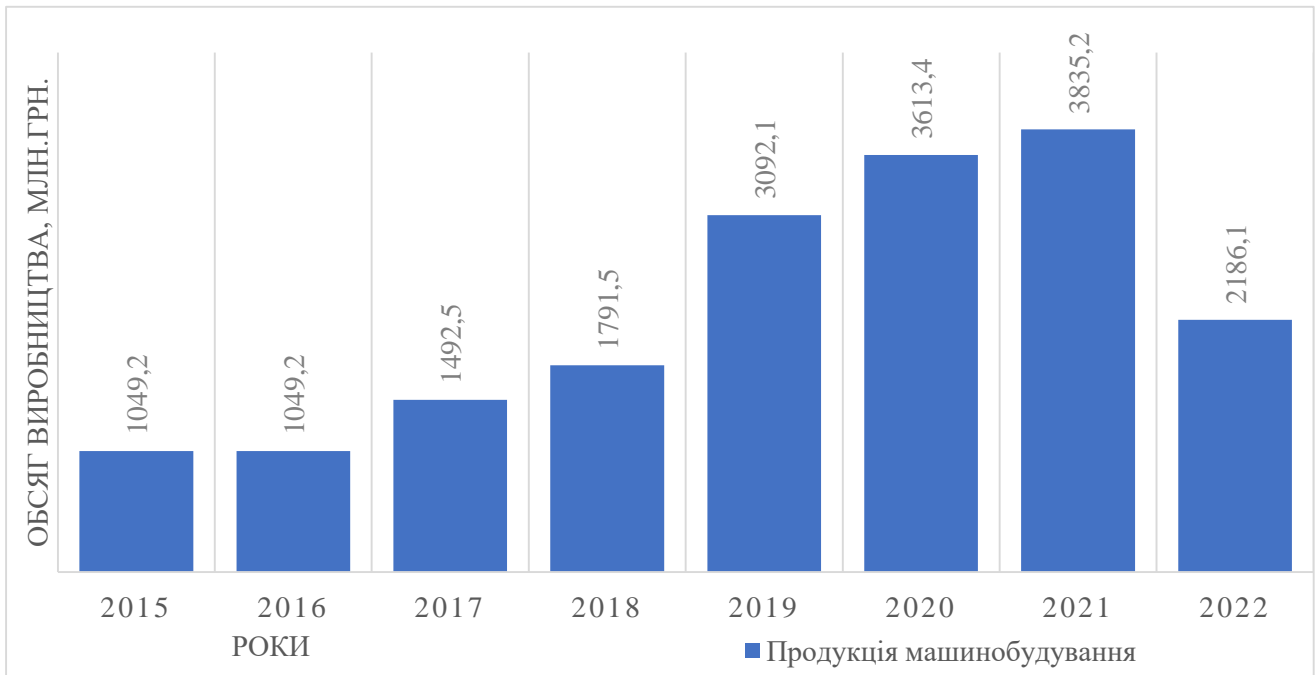

Рис. 1. Динаміка випуску продукції машинобудування в Україні протягом 2015–2022

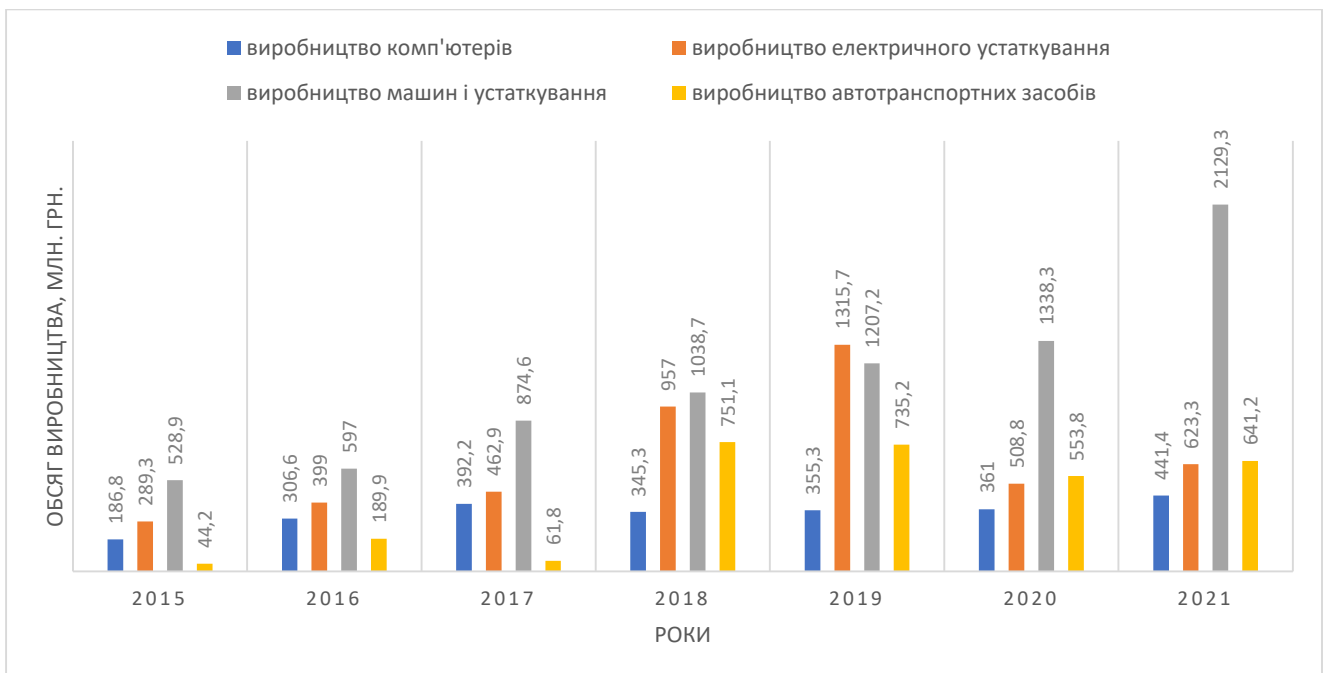

Рис. 2. Динаміка випуску продукції машинобудування в Україні протягом 2015–2022

За підсумками 2021 р. найбільшу питому вагу в структурі машинобудування України займало виробництво машин і устаткування (55,5%). Іншими важливими складовими є виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 11,5%, виробництво електричного устаткування – 16,2%, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 16,8%.

Проте у 2022 році через військову агресію в Україні відбулося різке падіння

промислового виробництва на 36,9% (з 101103,7 млн. грн. у 2021 р. до 63796,2 млн. грн. у 2022 р.). Найбільше обвал індексу промислового виробництва відбувся у березні-травні 2022 р. – до -30,5%, у наступні місяці динаміка падіння уповільнилась.

Падіння обсягів виробництва продукції машинобудування в 2022 р. сягнуло 43,1% (з 3835,2 млн. грн. у 2021 р. до 2186,1 млн. грн. у 2022 р.).

Таким чином, галузь машинобудування в Україні значно постраждала внаслідок

військової агресії, зменшила обсяги виробництва продукції та втратила основні ринки збуту. Основними викликами, пов'язаними з війною, у 2023 році залишаються такі:

1. Припинення роботи чи скорочення виробництва внаслідок ракетних атак на енергетичну інфраструктуру та перебоїв у постачанні електроенергії.

2. Релокація промислових потужностей підприємств у більш безпечні регіони. За урядовою програмою було переміщено понад 800 підприємств, із яких більш як 620 уже відновили роботу на новому місці.

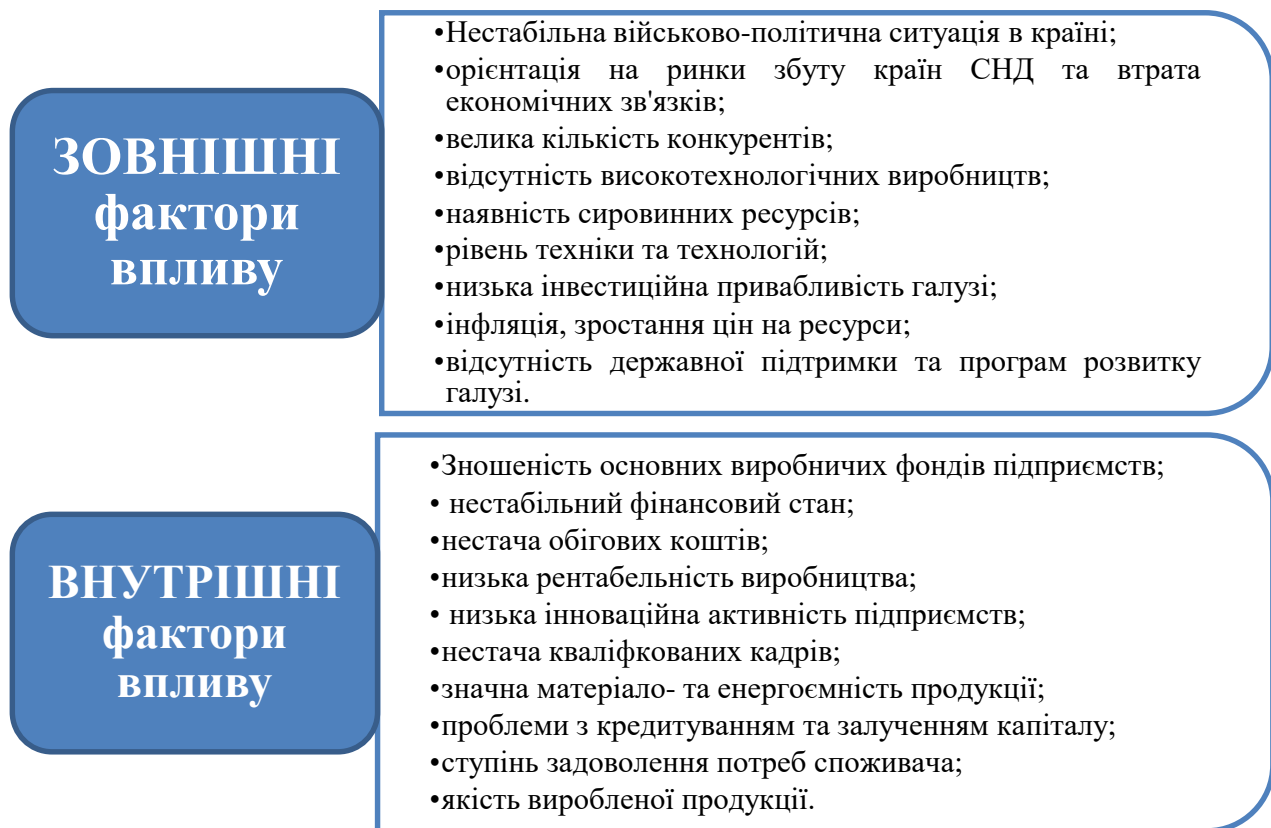
3. Продовження роботи підприємств в умовах військового стану, руйнування критичної інфраструктури України, загроза

відключення підприємств від електропостачання через військову агресію, зниження трудового потенціалу внаслідок мобілізації працівників.

4. Проблеми з експортом продукції машинобудування через блокаду морських шляхів, нищення портової інфраструктури України.

5. Нестабільна ситуація на валютному ринку.

Окремо виділимо основні зовнішні та внутрішні фактори, які найбільше впливають на кризову ситуацію в машинобудуванні, призводять до втрати позицій на зовнішніх ринках збуту та перешкоджають ефективній діяльності підприємств (рис. 3).

Рис. 3. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність продукції машинобудування

Визначальними зовнішніми факторами впливу на конкурентоспроможність продукції машинобудівної галузі є нестабільна військово-політична та фінансово-економічна ситуація в країні, що спричиняє різке зростання цін на ресурси та призводить до інфляції. Наразі в Україні відсутня державна підтримка та впровадження ефективних програм розвитку галузі машинобудування, хоча у військових умовах уся продукція мала б бути

переорієнтована на внутрішній ринок для забезпечення зростаючих потреб машинах, обладнанні, транспортних засобів тощо. Крім того, перспективним є розвиток високотехнологічних виробництв, особливо літакобудування та суднобудування. Тому важливим напрямком підвищення ефективності функціонування галузі є заміна втрачених ринків країн СНД на внутрішнє споживання та ринки країн Євросоюзу.

Негативний вплив внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність продукції машинобудування накопичувався протягом останніх десятиліть і пов'язаний із відсутністю системного підходу до розвитку підприємств. Фінансово-економічне становище підприємств значно погіршилось через низьку рентабельність виробництва, нестачу обігових коштів, проблеми із залученням інвестицій. Результатом стали застарілість виробничого обладнання (більше 70%), що призводить до втрати конкурентоспроможності продукції через значну матеріало-, енерго- та трудомісткість виробництва продукції та низьку якість виготовленої продукції. Проблеми підприємств машинобудування також багато в чому пов'язані з недостатньою інноваційною активністю підприємств, впровадженням високотехнологічних, енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій, що ускладнить переорієнтацію підприємств на європейські ринки.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Дослідження економічної сутності конкурентоспроможності підприємств свідчить про те, що її підвищення в кризових умовах господарювання є складним, але вкрай важливим процесом. Для забезпечення достатнього рівня своєї конкурентоспроможності вітчизняні підприємства потребують передусім значних фінансових ресурсів, а також логічних та послідовних управлінських рішень із боку

керівництва. Отже, проведене дослідження доводить те, що конкурентоспроможність підприємства є складним багатоаспектним поняттям, що характеризує суперництво, боротьбу за досягнення вищих результатів, отримання конкурентних переваг шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів, виготовлення і реалізацію конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності.

Аналіз стану та структури галузі машинобудування України засвідчив її стратегічно важливу роль в економіці країни. Однак внаслідок військової агресії відбулося значне скорочення обсягів виробництва продукції. Проблеми посилились через експортну спрямованість на ринки країн СНД, незначну частку продукції машинобудування в загальному обсязі промислового виробництва та посилення експорту сировинних галузей.

Проте розвиток машинобудівного комплексу України є перспективним, оскільки має ряд конкурентних переваг, пов'язаних з наявністю потужної сировинної бази, інноваційного та наукового потенціалу, об'ємного внутрішнього ринку.

Тому доцільно впроваджувати комплекс заходів, які передбачають розробку ефективних державних програм та стратегій розвитку галузі, стимулювання інноваційного розвитку підприємств та впровадження новітніх технологій для забезпечення можливості виготовлення якісної високотехнологічної та наукомісткої продукції.

Література

1. Єфіфанова І., Джеджула В., Косарук О., Сауляк А. Управління інвестиційним потенціалом підприємств харчової промисловості. *Innovation and Sustainability*, 2022. № 2, С. 8-17.
2. Буреннікова Н. В. Теорія та філософія результативності функціонування підприємств як систем: оновлений погляд на шляхи реалізації функцій та управління. *Бізнес Інформ*. № 6. 2021. С. 190-196.
3. Журба І. О., Коляденко Ю. М. Сутність і значення конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 35. С. 97-103.
4. Демчук Н. І. Донських А. С. Ясинський В. М. Економічна сутність конкурентоспроможності підприємства та шляхи її підвищення. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С. 424-427.
5. Кадирус І. Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3390>.
6. Соколова Л. В., Стойка О. В. Сучасний стан машинобудування України та тенденції його розвитку за умов незбалансованої економіки. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7378>.
7. Сак Т. В. Діагностика причин кризи машинобудівних підприємств України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 604-611.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. Yepifanova I., Dzhedzhula V., Kosaruk O., Saulyak A. (2022). Upravlinnya investytsiynym potentsialom pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti [Management of the investment potential of food industry enterprises]. *Innovation and Sustainability*, no. 2, pp. 8-17.
2. Buryennikova N. V. (2021). Teoriya ta filosofiya rezul'tatyvnosti funktsionuvannya pidpryyemstv yak system: onovlenyy pohlyad na shlyakhy realizatsiyi funktsiy ta upravlinnya [Theory and philosophy of the effectiveness of the functioning of enterprises as systems: an updated look at ways of implementing functions and management]. *Biznes Inform*, no. 6, pp. 190-196.
3. Zhurba I. O., Kolyadenko YU. M. (2012). Sutnist' i znachennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [The essence and significance of the competitiveness of the enterprise]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koyi systemy Ukrainy*, no. 35, pp. 97-103.
4. Demchuk N. I., Dons'kykh A. S., Yasyns'kyi V. M. (2017). Ekonomichna sutnist' konkurentospromozhnosti pidpryyemstva ta shlyakhy yiyi pidvyschennya [The essence and significance of the competitiveness of the enterprise]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no.13, pp. 424-427.
5. Kadyrus I. H. (2014). Konkurentospromozhnist' pidpryyemstva ta factory, shcho na neyi vplyvayut' [Enterprise competitiveness and factors affecting it]. *Efektivna ekonomika*, no. 5, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3390>
6. Sokolova L. V., Stoyka O. V. (2019). Suchasnyy stan mashynobuduvannya Ukrainy ta tendentsiyi yoho rozvytku za umov nebalansovanoiy ekonomiky [The current state of mechanical engineering in Ukraine and trends in its development under the conditions of an unbalanced economy]. *Efektivna ekonomika*, no. 11, available at URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7378>
7. Sak T. V. (2018). Diahnostyka prychyn kryzy mashynobudivnykh pidpryyemstv Ukrainy [Diagnosis of the causes of the crisis of machine-building enterprises of Ukraine]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 19, pp. 604-611.
8. Ofitsiynnyy sayt Derzhavnoiy sluzhby statystyky Ukrainy (2023), available at URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Abstract

TKACHUK Liudmyla, KOVAL Natalia

Problems and perspectives of business management of machine-building in a competitive environment

The article is devoted to the study of theoretical and applied aspects of enterprise management in a competitive environment. On the basis of existing approaches to the process of managing the competitiveness of industrial enterprises, modern approaches to the effectiveness of such management are considered, and its significance in modern conditions is substantiated. Competitiveness is studied as a fundamental category of the market economy, which directly affects the efficiency of the participants of the competitive environment and ensures the stability of the development of the market mechanism as a whole.

The dynamics and structure of production of machine-building products in Ukraine during 2015-2022 were analyzed, its strategically important role in the country's economy was proven, despite the insignificant share of machine-building products in the total volume of industrial production and the strengthening of exports of raw materials industries. The presence of a crisis in the field of mechanical engineering has been proven, the causes of the crisis have been identified state of machine-building enterprises. The peculiarities of the functioning of the machine-building market in the conditions of military aggression were studied, the main problems and prospects of its development were determined. The main factors of the external and internal environment, which cause negative dynamics of production volumes and sales of mechanical engineering products of Ukraine, are systematized.

Measures for the further effective and competitive development of this market for the long term have been determined, which include the development of effective state programs and strategies for the development of the industry, stimulation of innovative development of enterprises and the introduction of the latest technologies to ensure the possibility of manufacturing high-quality high-tech and knowledge-intensive products.

Keywords: *competitiveness, competition, competitive advantage, competitive environment, machine building complex, industry*

Стаття надійшла до редакції 12.07.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Ткачук Л. М., Коваль Н. О. Критерії ефективності управління промисловими підприємствами. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 3. С. 28-33.

Tkachuk L., Koval N. (2023) Problems and perspectives of business management of machine-building in a competitive environment. *Innovation and Sustainability*, no. 3, pp. 28-33.